

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Madeleine Sjöman

Sexköp och våldtäkt

- En studie av de skyddsintressen som ligger till grund för kriminaliseringarna

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: HT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Teori, metod och material	9
1.5 Forskningsläge	10
1.6 Disposition	10
2 KÖP AV SEXUELL TJÄNST	12
2.1 Prostitutionen i Sverige	12
2.2 Brottsbestämmelsens utveckling genom tiden	14
2.3 Det skyddsvärda intresset	16
2.4 Avkriminalisering av förbudet mot köp av sexuell tjänst?	18
3 VÅLDTÄKT	19
3.1 Våldtäktsbrottets utveckling genom tiden	19
3.1.1 En historisk tillbakablick	19
3.1.2 Gällande rätt	20
3.1.2.1 Frivillighetsrequisitet	21
3.1.2.2 Oaktsam våldtäkt	22
3.2 Det skyddsvärda intresset	23
3.2.1 En historisk tillbakablick	23
3.2.2 Gällande rätt	24
4 ANALYS OCH SLUTSATSER	26
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32

Summary

The sex purchase act was established on the first of January 1999 when Sweden, as the first country in the world to do so, prohibited purchase of sexual favors in order to combat the prostitution. There has to be a clear interest, a so-called protective interest, that the criminal law intends to protect in order for a criminalization to be justified. The interests that are deemed worthy of protection vary as the society develops and may therefore change over time. Although there is a clear overlap between the crimes, the legislation behind the rape crime and the criminalization of purchasing sexual favors are intended to protect different interests. The purpose of this thesis is to investigate what interests are underlying each criminalization and to examine how these interests, behind the prohibition of purchasing sexual favors and the negligent rape crime, relate to each other.

While rape is a crime against a person, the purchase of sexual favors is a violation of the public. The protective interests behind the criminalization of rape protect the right to personal and sexual integrity as well as the right to sexual self-determination and the prohibition against purchase of sexual favors is based on public interests. The essay highlights the problem that there is a public interest behind the criminalization of purchase of sexual favors since the prostitute also may be considered as a victim in these situations and might therefore also be in need of protection.

The conclusion of the essay is that the protective interest behind the sex purchase act can, on one hand, be considered rather obsolete. An investigation about which interests today's society finds worthy of protection is therefore welcomed. The legislations and the protective interests may on the other hand complement each other well, since rape nowadays is based on consent and the negligent rape crime enables a situation of sex purchase to be transformed into a negligent rape. A prostitute who is exploited against her will is thereby covered by the protective interest underlying the negligent rape.

Sammanfattning

Sexköpslagen trädde ikraft den 1 januari 1999 då Sverige, som första land i världen, förbjöd köp av sexuella tjänster i syfte att bekämpa prostitutionen. För att en kriminalisering ska anses vara befogad måste det finnas ett tydligt intresse som strafflagstiftningen avser att skydda. Vilka intressen som bedöms värda att skydda varierar dock i takt med att samhället utvecklas och kan därför komma att ändras med tiden. Trots att det råder en klar överlappning mellan brotten, ämnar lagstiftningen bakom våldtäktsbrottet och förbudet mot köp av sexuell tjänst att skydda olika intressen. Uppsatsens syfte är att undersöka vilka skyddsintressen som ligger till grund för respektive kriminalisering samt att utreda hur skyddsintressena bakom förbudet mot köp av sexuell tjänst och det oaktsamma våldtäktsbrottet förhåller sig till varandra.

Medan en våldtäkt utgör ett brott mot person utgör köp av sexuell tjänst ett brott mot allmänheten. Skyddsintresset bakom kriminaliseringen av våldtäkt tar sikte på rätten till personlig och sexuell integritet samt rätten till sexuellt självbestämmande och förbudet mot köp av sexuell tjänst har sin grund i allmänna intressen. Uppsatsen lyfter problematiken kring att förbudet mot sexköp grundas på allmänna intressen då även den prostituerade kan anses vara den som är utsatt i dessa situationer och därmed vara i behov av skydd.

Uppsatsens slutsats är att skyddsintresset bakom förbudet mot köp av sexuell tjänst å ena sidan kan anses en aning förlegat och en ny prostitutionsutredning välkomnas för att undersöka vilka intressen som dagens samhälle betraktar som skyddsvärda. Lagstiftningarna och dess skyddsintressen kan å andra sidan anses komplettera varandra mycket väl, då införandet av frivillighetsrekvisitet och det oaktsamma våldtäktsbrottet möjliggör att en sexköpssituation omvandlas till ett oaktsamt våldtäktsbrott. En prostituerad som utnyttjas mot sin vilja kommer då att omfattas av det skyddsintresse som ligger till grund för kriminaliseringen av det oaktsamma våldtäktsbrottet.

Förord

Det har nu blivit dags att avrunda juristprogrammets grundterminer med denna uppsats.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Tova Bennet. Tack för att du har kommit med värdefulla tips och insiktsfulla synpunkter under arbetets gång.

Jag vill tacka min familj som alltid finns där för mig. Jag vill tacka min mamma lite extra för att du alltid bollar idéer med mig och läser mina arbeten med nyfikenhet och kommer med ovärderliga tankar och synpunkter. Slutligen vill jag även tacka min pojkvän för att du alltid stöttar mig och finns vid min sida.

Malmö, januari 2021

Madeleine Sjöman

Förkortningar

Amnesty	Amnesty International
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Hbtqi	Homosexuella, bisexuella, transpersoner, queer och intersexpersoner
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RFSL	Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoner, queeras och intersexpersoners rättigheter
Sexköpslagen	Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster
SOU	Statens offentliga utredningar
UNAIDS	Förenta nationernas samordnade organ som aktivt arbetar för att bekämpa hiv och aids

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Förbudet mot köp av sexuella tjänster infördes den 1 januari 1999 i lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster, den så kallade sexköpslagen.¹ Sverige var först i världen med att kriminalisera köp av sexuella tjänster.² I 1993 års prostitutionsutredning³ föreslogs det att både försäljning och köp av sexuella tjänster skulle kriminaliseras, men förslaget gick inte igenom då det möttes av stark kritik från remissinstanserna.⁴ Kritikerna menade att säljaren av sexuella tjänster, den prostituerade, i många fall betraktas som den svagare parten och utnyttjas av köparen som använder tjänsten för att tillgodose sin egen sexualdrift. För att de prostituerade ska våga söka hjälp och inte hindras av rädsla för att behöva avslöja sin medverkan i en olaglig verksamhet, anförde kritikerna att det var viktigt att försäljningen av sexuella tjänster inte var kriminaliserad utan att endast köp av sexuella tjänster var straffbelagt.⁵

Enligt förarbetena är syftet med sexköpslagen att bekämpa prostitutionen, som anses medföra allvarliga problem för både enskilda individer och för samhället i stort.⁶ De prostituerade befinner sig ofta i utsatta situationer och prostitutionen omges inte sällan av andra kriminella verksamheter såsom koppleri, narkotikahandel och människohandel.⁷ Brottet återfinns idag i 6 kap. 11 § brottsbalken (BrB) och är subsidiärt i förhållande till de andra sexualbrott som hittas i 1-10 §§ i BrB:s sjätte kapitel, vilket innebär att

---

¹ Dir. 2008:44, s. 1.

² SOU 2010:49, s. 13.

³ Dir. 1993:31.

⁴ SOU 2010:49, s. 74.

⁵ Prop. 1997/98:55, s. 104.

⁶ SOU 2010:49, s. 75.

⁷ Prop. 1997/98:55, s. 104.

straffansvar för köp av sexuell tjänst endast utdöms om inte något av de andra sexualbrotten är för handen.⁸

Som ett resultat av 2018 års sexualbrottsreform infördes den 1 juli 2018 ett frivillighetsrekvisit i våldtäktsparagrafen i 6 kap. 1 § BrB och brottet oaktsam våldtäkt infördes i 6 kap. 1 a § BrB.⁹ Oaktsamhetsansvaret som stadgas i bestämmelsen kan i vissa fall få betydelse även i fall av sexköp, då en köpare av en sexuell tjänst kan komma att dömas för oaktsam våldtäkt istället för köp av sexuell tjänst, om köparen är grovt oaktsam i förhållande till att den prostituerade inte medverkat frivilligt i den sexuella handlingen. Detta kan exempelvis vara fallet i en situation då den prostituerade är offer för människohandel och genom hot eller våld tvingats att utföra sexuella tjänster, och sexköparen i fråga har känt till eller haft skälig anledning att misstänka att den prostituerade inte medverkade av fri vilja.¹⁰

Mari Heidenborg, nuvarande justitiekansler, utsågs 2011 till särskild utredare av regeringen för att leda ett uppdrag som gick ut på att undersöka och analysera vilka kriterier som ska ligga till grund för att en kriminalisering ska anses vara befogad.¹¹ Huvudkriteriet tycks enligt utredningen vara att det måste finnas ett tydligt intresse som straffbudet har för avsikt att skydda, ett så kallat *skyddsintresse*, för att det ska anses vara befogad att införa en kriminalisering.¹² Även om lagstiftaren finner ett intresse som anses vara värt att skydda är det inte säkert att det bör skyddas just genom en kriminalisering. Vissa intressen kan ges tillräckligt skydd genom mindre ingripande alternativ, exempelvis genom allmän upplysning eller genom att kontrollsystem införs, och bör därför användas i första hand.¹³ Som en allmän rättsprincip gäller att en kriminalisering alltid måste föregås av en proportionalitetsbedömning. För

---

⁸ Prop. 2004/05:45, s. 150.

⁹ Bexar, Mikaela, Karnov lagkommentar, 6 kap. 1 a § BrB, not 305.

¹⁰ Prop. 2017/18:177, s. 39.

¹¹ SOU 2013:38, s. 3.

¹² SOU 2013:38, s. 19.

¹³ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 40.

att en kriminalisering ska vara befogad krävs det att den står i rimlig proportion till det straff som en potentiell gärningsperson utsätts för om denne bryter mot lagen.¹⁴

Liv, hälsa, allmän ordning och personlig integritet är exempel på skyddsintressen som, enligt Heidenborg, nästintill alltid anses vara legitima skyddsvärden och som därmed är berättigade att skyddas genom strafflagstiftning. Vilka intressen som är värda att skydda varierar dock i takt med att samhället utvecklas och kan därför komma att ändras med tiden.¹⁵

1.2 Syfte och frågeställning

Sedan sexköpslagen infördes har mycket hänt på sexualbrottslagstiftningens område. Införandet av brottet oaktsam våldtäkt förändrar situationen för en sexköpare eftersom denne nu riskerar att dömas för oaktsam våldtäkt, om köparen är grovt oaktsam angående den omständigheten att den andra personen inte deltar frivilligt i den sexuella handlingen, och riskerar därmed att göra sig skyldig till en betydligt mer allvarlig lagöverträdelse. Trots att förbudet mot köp av sexuell tjänst och våldtäktsbrottet befinner sig under samma kapitel i brottsbalken, och onekligen angränsar till varandra, har kriminaliseringarna för avsikt att skydda olika intressen. Denna uppsats syftar till att undersöka vilka intressen som ligger till grund för respektive lagstiftning samt att utreda hur skyddsintressena bakom förbudet mot köp av sexuell tjänst och oaktsam våldtäkt förhåller sig till varandra.

För att besvara uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar att utredas:

- Hur har lagstiftningen gällande förbudet mot köp av sexuell tjänst och våldtäktsbrottet utvecklats genom tiden?
- Har samhällets syn på brotten ändrats genom tiden och har det i så fall påverkat vilka intressen som anses värda att skydda?

---

¹⁴ Prop. 1988/89:124, s. 26.

¹⁵ Heidenborg, Mari, s. 307.

- Om samhällets syn har ändrats angående vilka intressen som är värda att skydda genom kriminaliserande lagstiftning, finns det då ett behov av ny lagstiftning eller lagändringar på sexualbrottens område som på ett bättre sätt kan värna om dessa skyddsintressen än vad dagens lagstiftning har förmåga att göra?

1.3 Avgränsningar

En del avgränsningar har varit nödvändiga att göra på grund av att både tidsramen och det antal ord som stått till förfogande för uppsatsen har varit begränsade. Därmed kommer uppsatsen inte att behandla sexköp som sker utomlands och inte heller den svenska domstolens behörighet för brott som begås utomlands. Jag har valt att fokusera på våldtäktsbrotten i 6 kap. 1 § och 6 kap. 1 a § BrB samt förbudet mot köp av sexuell i 6 kap. 11 § BrB, då det uppstod en tydlig koppling mellan dessa brott i och med sexualbrottsreformen 2018. Uppsatsen kommer inte att beröra våldtäkt mot barn (6 kap. 4 § BrB), eller utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling (6 kap. 9 § BrB). Koppleribrottet (6 kap. 12 § BrB) och brottet människohandel (4 kap. 1 a § BrB), som kan anses ha en nära koppling till prostitutionen, kommer endast att beröras för det fall de har betydelse för debatten som förs i uppsatsen.

På grund av begränsningen i tillåtet antal ord var det nödvändigt att även begränsa de perspektiv som uppsatsen är skriven utifrån. Både ett feministiskt- och ett genusperspektiv hade kunnat ge uppsatsen en intressant vinkel, men förhoppningsvis finner någon annan i framtiden det intressant att utreda uppsatsens syfte utifrån något av dessa perspektiv.

Uppsatsen är tidsmässigt begränsad från och med 1734 års lag, vilken utgjorde en första brytpunkt för kvinnor som inte längre behövde uppvisa fysiska skador för att bevisa att de varit utsatta för en våldtäkt.¹⁶

---

¹⁶ Sunnqvist, Martin (2020-10-14).

I så gott som allt material som studerats inför denna uppsats har kvinnor skildrats som offer för våldtäktsbrott samt som en klar majoritet av de som befinner sig i prostitution. Materialet har även till övervägande del framställts utifrån ett heterosexuellt förhållande, där kvinnan framställs som offer i en våldtäktsituation samt som den som utför sexuella tjänster mot ersättning och mannen som förövare samt köpare av sexuella tjänster. Därför har även jag i denna uppsats valt att utgå ifrån detta heterosexuella perspektiv både vad gäller våldtäktsbrotten och köp av sexuell tjänst.

1.4 Teori, metod och material

Den metod som ligger till grund för uppsatsen är den rättsanalytiska metoden, som tillåter att källor utöver de klassiska rättskällorna används, exempelvis samhällsvetenskapliga artiklar och statistik. Den rättsanalytiska metoden tillåter även att en kritisk analys förs mot den gällande rätten, vilket har varit nödvändigt för att på bästa möjliga sätt besvara uppsatsens syfte och frågeställningar.¹⁷

Jag har valt att granska skyddsintresset bakom kriminaliseringen av våldtäkt och förbudet mot köp av sexuell tjänst utifrån dels ett rättsutvecklingsperspektiv, dels ett kritiskt perspektiv. Genom att kritiskt granska varför lagstiftningen ser ut som den gör idag, i kombination med att utifrån ett rättsutvecklingsperspektiv utreda vilka intressen som ligger, och historiskt sett har legat, till grund för kriminaliseringarna tillåts jag att analysera lagstiftarens val av skyddsintresse inför respektive kriminalisering och kan därefter analysera hur lagstiftningarnas skyddsintressen förhåller sig till varandra, vilket är syftet med uppsatsen.

Ett flertal propositioner och offentliga utredningar av staten har varit särskilt betydelsefulla för att klarlägga lagstiftarens motiv bakom kriminaliseringarna av våldtäktsbrottet och förbudet mot köp av sexuell tjänst. Prop. 1997/98:55

---

¹⁷ Sandgren, Claes, s. 45–47.

och prop. 2017/18:177 samt SOU 2010:49 har varit särskilt värdefulla. Skrifter av Claes Lernestedt, professor i straffrätt vid Stockholms universitet, och Kai Hamdorf, domare vid Tysklands federala domstol, samt av Jay Levy, forskare inom sexhandel, och Pye Jakobsson, grundare av den svenska organisationen Rose Alliance har också varit av stor betydelse för arbetet.

1.5 Forskningsläge

Det finns en hel del forskning och utredningar kring våldtäkter och prostitution samt även en mängd studentuppsatser som utreder olika frågor kopplade till dessa ämnen. Det finns dock inte så mycket forskning som fokuserar på de skyddsintressen som ligger till grund för kriminaliseringarna, speciellt inte efter sexualbrottsreformen 2018 som etablerade ett juridiskt samband mellan våldtäktsbrottet och förbudet mot köp av sexuell tjänst.

2010 utförde Brottsförebyggande rådet en omfattande uppföljning av regeringens handlingsplaner för prostitutionshanteringen. 2020 utförde rådet en betydande uppföljning av 2018 års sexualbrottsreform innebärande en utvärdering av samtyckeslagens funktion i praktiken.

Eftersom det genom den befintliga forskningen redan klargjorts att en sexköpssituation kan komma att omvandlas till ett oaktsamt våldtäktsbrott kommer denna uppsats inte att beröra detta ämne på djupet. Uppsatsen kommer istället att fokusera på att utreda varför två brott som överlappar varandra föregås av kriminaliseringar med helt skilda skyddsintressen.

1.6 Disposition

I arbetets andra avsnitt kommer jag att redogöra för förbudet mot köp av sexuell tjänst, kriminaliseringens utveckling genom tiden samt för hur prostitutionen i Sverige ser ut idag. Kapitlet innehåller även en redogörelse för det skyddsintresse som ligger till grund för lagstiftningen, samt belyser frågan som många kritiker av sexköpslagen lyfter, nämligen vad en

avkriminalisering av förbudet mot köp av sexuell tjänst skulle få för effekter för de prostituerade.

I arbetets tredje avsnitt kommer jag att redogöra för våldtäktsbrottet, bestämmelsens utveckling genom tiden samt redovisa vilka skyddsintressen som ligger till grund för våldtäktsbrottet och hur samhällets syn på brottet har utvecklats genom tiden.

Det fjärde avsnittet syftar till att jämföra de två brotten och ställa de skyddsintressen som ligger till grund för kriminaliseringarna mot varandra för att genom en kritisk analys granska de skillnader som finns mellan brotten och mellan de intressen som lagstiftningarna avser att skydda.

2 Köp av sexuell tjänst

Följande avsnitt har för avsikt att redogöra för prostitutionens omfattning i Sverige idag och ger en bakgrund till varför kriminaliseringen av sexköp infördes i slutet av 1990-talet. Avsnittet behandlar även frågan hur en avkriminalisering av förbudet mot sexköp skulle påverka situationen för de prostituerade, samt redogör för vilka skyddsintressen som ligger till grund för förbudet mot köp av sexuell tjänst.

2.1 Prostitutionen i Sverige

Även om män och hbtqi-personer¹⁸ förekommer i försäljningen av sexuella tjänster så utgör kvinnor en klar majoritet av de som ägnar sig åt prostitution i Sverige. Ofta är det kvinnor som redan står utanför samhällets skydds nät och inte ser någon annan utväg än att sälja sex för att få ihop pengar till sitt levebröd som befinner sig i prostitution. Det råder en stark stigmatisering kring sexhandeln och många personer inom prostitutionen har svårt att få tillgång till sjukvård, bostäder och sociala förmåner.¹⁹

När sexköpslagen infördes fanns, utöver en önskan att bekämpa prostitutionen, en ambition att lagstiftningen skulle fungera som ett komplement till de övriga hjälpinsatser som erbjuds till dem som befinner sig i prostitution.²⁰ Sociala insatser har länge ansetts vara ett viktigt led för att minska prostitutionen och uppmana de prostituerade att söka hjälp.²¹ Socialtjänsten har, främst i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö, haft som uppgift att inrätta speciella stödgrupper som arbetar för att hjälpa

---

¹⁸ Hbtqi står för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queeras och intersexpersoner.

¹⁹ <https://www.amnesty.se/om-amnesty/amnesty-international-sverige/uttalanden-och-remissvar/uttalande-om-amnesty-international-policy-om-staters-ansvar-att-respektera-skydda-och-uppfylla-manskliga-rattigheter-dem-som-saljer-sex/>, (besökt: 2020-12-08).

²⁰ Holmström, Charlotta, RFSU, s. 34.

²¹ Prop. 1997/98:55, s. 107.

kvinnor bort från prostitutionen. Det har dock varit svårt att se att dessa stödinsatser har haft mer än en kortvarig effekt. Inför kriminaliseringen av sexköp fanns en rädsla att prostitutionen, i och med förbudet, skulle flyttas från gatorna och fortsätta att bedrivas på osynliga arenor. Det fanns en oro att det skulle bli ännu mer problematiskt att nå ut med stödinsatser för att hjälpa kvinnorna ur prostitutionen.²²

I och med införandet av sexköpslagen halverades antalet personer i gatuprostitutionen.²³ Vid samma tidpunkt utvecklades internet och telefonin i en rasande takt. De prostituerade som tidigare använde gatorna för att marknadsföra sig och möta kunder, flyttade i stor omfattning sin verksamhet till internet. Den kontakt mellan köpare och säljare som förmedlas via internet anses dock vara lika synlig som den som tidigare bedrevs på gatan. Farhågan att införandet av sexköpslagen skulle innebära en förflyttning av prostitutionsverksamheten från gatan till det dolda och att det därav skulle bli svårare för hjälpinsatserna att nå ut till kvinnorna kan därför inte, enligt statens offentliga utredning, anses besannad.²⁴

Jay Levy, forskare inom sexhandel, och Pye Jakobsson, grundare av den svenska organisationen Rose Alliance som arbetar för sexarbetares rättigheter, är kritiska till att sexköpslagen har haft de positiva effekter som önskades när lagen infördes. Deras forskning visar att det inte finns några tydliga bevis för att prostitutionen minskat sedan sexköpslagen trädde ikraft. Precis som statens offentliga utredning kom fram till, är Levy och Jakobsson överens om att det har skett en tydlig förskjutning av prostitutionen från gatan till det dolda. Till skillnad från vad som framgår av statens offentliga utredning anser Levy och Jakobsson att förflyttningen faktiskt har medfört negativa konsekvenser för sexarbetarna. De anser att det har blivit svårare för socialinsatserna att nå ut med hjälp till de prostituerade och att skyddet av

---

²² Prop. 1997/98:55, s. 105.

²³ SOU 2010:49, s. 119.

²⁴ SOU 2010:49, s. 109.

sexarbetarna därmed har minskat. Om det är kriminaliseringen av sexköp eller teknikens utveckling som är orsaken bakom prostitutionens förflyttning från gatan till internet, anser Levy och Jakobsson är svårt att avgöra. De förmodar att det är en kombination av båda fenomenen. Levy och Jakobsson uttrycker även en oro för de prostituerade som fortfarande är verksamma på gatan. De anser att det, efter kriminaliseringens intåg, föreligger en ökad risk för denna grupp att råka illa ut då förhandlingarna med sexköparna måste ske snabbare på grund av att köparna är rädda för att bli gripna. Prostituerade som tidigare hade kontroll över var den sexuella tjänsten skulle genomföras och hur den skulle utföras, riskerar att förlora denna kontroll för att istället snabbt behöva tillmötesgå sina kunders krav för att de annars riskerar att gå miste om eventuell inkomst.²⁵

Även om en stor del av prostitutionen som bedrivs via internet är synlig tycks en betydande del trots allt ske i det dolda och uppgifter som skulle behövas för att kartlägga prostitutionen till fullo är svåråtkomliga eller otillgängliga. Socialstyrelsen som, på uppdrag av regeringen, har följt utvecklingen av prostitutionen i Sverige sedan införandet av sexköpslagen uppger därför att det är svårt att ge ett rakt svar på huruvida prostitutionens omfattning har ökat eller minskat sedan sexköpslagens tillkomst.²⁶

2.2 Brottsbestämmelsens utveckling genom tiden

Under 1700-talet hade prostitutionsbegreppet inte ännu myntats. På denna tid var det dock olagligt att ha samlag med någon utanför sitt äktenskap. Brottet kallades hor och kunde antingen begås genom att en av parterna var gift, så kallat enkelt hor, eller genom att båda parterna var gifta med andra personer,

---

²⁵ Jakobsson och Levy, s. 597–599.

²⁶ SOU 2010:49, s. 106–107.

vilket benämndes dubbelt hor och bestraffades med döden enligt 1734 års lag.²⁷

Begreppet prostitution kom till under 1800-talets mitt.²⁸ Förekomsten av könssjukdomar var ett stort problem i de svenska samhällena och de prostituerade kvinnorna ansågs vara den primära källan för smittspridningen. Prostitution var inte olagligt under denna tidsperiod, men i slutet av 1850-talet införde staten en reglementering av prostitutionen som innebar vissa levnads- och ordningsregler för de prostituerade. Reglementeringen innebar bland annat att staten, med hjälp av läkare och polisen, kunde kontrollera prostitutionen och även smittspridningen av könssjukdomar genom att låta de prostituerade genomgå kontinuerliga undersökningar på särskilda mottagningar. Reglementeringen av prostitutionen gällde i Sverige fram till 1918.²⁹

Förbudet mot köp av sexuell tjänst infördes genom sexköpslagen 1999, som ett resultat av kvinnofridsreformen vars uppgift var att främja ett jämställt samhälle där män och kvinnor kan åtnjuta samma rättigheter och möjligheter.³⁰ Som tidigare nämnts var syftet med kriminaliseringen att minska prostitutionen i Sverige. Samhället ville även sätta ned sin fot och visa var det stod i frågan om prostitution.³¹ Förbudet infördes i sexköpslagen i väntan på att sjätte kapitlet i brottsbalken, där brottet nu har sin plats, skulle ses över en tid senare.³² Brottet bestod av att någon, mot ersättning, skaffade sig en tillfällig sexuell förbindelse och straffet var böter eller fängelse i högst sex månader.³³ År 2005 upphävdes sexköpslagen och brottet, som i princip behöll sin lydelse, tog istället plats i 6 kap. 11 § BrB, där det finns kvar än

---

²⁷ Lennartsson, Rebecka, s. 54–55.

²⁸ Lennartsson, Rebecka, s. 30.

²⁹ <https://riksarkivet.se/reglementerad-prostitution>, (besökt 2020-12-27).

³⁰ Prop. 2017/18:177, s. 16.

³¹ SOU 2010:49, s. 75.

³² SOU 2016:42, s. 51.

³³ Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster.

idag.³⁴ Benämningen av brottet ändrades dock från *köp av sexuella tjänster* till *köp av sexuell tjänst* för att tydligare markera att även en engångsföreteelse utgör en brottslig handling.³⁵ Även den situationen att ersättning utges eller utlovas av någon annan är olaglig, vilket framkommer av paragrafens andra stycke. I ett sådant fall kan betalaren göra sig skyldig för medhjälp till brottet.³⁶ Straffet för köp av sexuell tjänst är idag böter eller fängelse i högst ett år, i normalfallet bestraffas gärningspersonen med 50 dagsböter.³⁷

2.3 Det skyddsvärda intresset

Vid införandet av sexköpslagen framgick det inte helt tydligt vilket intresse som lagen faktiskt avsåg att skydda.³⁸ I propositionen som låg till grund för sexualbrottsreformen 2005 framgår det däremot att det verkliga skyddsintresset bakom sexköpsförbudet är allmänna intressen och att lagöverträdelsen är ett brott mot allmän ordning, och inte ett brott mot person som de flesta andra sexualbrotten i 6 kap. BrB.³⁹

Claes Lernestedt, professor i straffrätt vid Stockholms universitet, och Kai Hamdorf, domare vid Tysklands federala domstol, anser att det inte finns någon mening med att ange att en kriminalisering har ett bakomliggande samhällsintresse om det inte samtidigt tydliggörs *varför* ett sådant intresse finns. De anser att alla brott, på ett eller annat sätt, i slutändan anses vara riktade mot samhället. De menar vidare att det vid kriminaliseringen av sexköp glömts bort att förklaras *varför* det föreligger ett allmänt intresse i att bekämpa prostitutionen. Lernestedt och Hamdorf framför därför i sin artikel

---

³⁴ SOU 2016:42, s. 51.

³⁵ Prop. 2004/05:45, s. 107.

³⁶ Bexar, Mikaela, 6 kap. 11 § 2 st BrB, not 353.

³⁷ NJA 2001 s. 527.

³⁸ SOU 2010:49, s. 76.

³⁹ Prop. 2004/05:45, s. 104.

fyra möjliga skyddsintressen som kan tänkas ligga till grund för förbudet mot sexköp.⁴⁰

Det första intresset som lyfts är att prostitutionen är störande för allmänheten. Här åsyftas främst störningar som drabbar de som bor eller rör sig i områden där gatuprostitution bedrivs.⁴¹ Det andra och tredje intresset som enligt Lernestedt och Hamdorf kan anses utgöra skyddsvärda intressen och därmed berättiga kriminaliseringen av sexköp har gemensamt att de båda riktar sig mot något som befinner sig vid sidan av prostitutionen. Det ena syftar till att bekämpa prostitutionen för att denna ger upphov till en mängd andra kriminella handlingar såsom koppleri, narkotikahandel och människohandel, som inte är önskvärda i vårt samhälle. Det andra är ämnat att hjälpa den prostituerade ifrån missbruksproblem som ofta är förknippade med prostitutionsverksamheten. Med ett sådant skyddsintresse bakom kriminaliseringen riskerar den prostituerade som, enligt Lernestedt och Hamdorf, kan anses vara den som verkligen behöver skydd, att åsidosättas och vad som kan tyckas vara sekundära intressen premieras i första hand.⁴²

Det fjärde och sista skyddsvärda intresset, som enligt Lernestedt och Hamdorf kan tänkas ligga bakom kriminaliseringen av sexköp, tar sikte på att fullständigt tillintetgöra, minska eller åtminstone belysa den moraliska förkastligheten som sexköp innebär.⁴³ De anser att prostitution leder till en icke jämställd människosyn där kvinnors och mäns rätt till integritet och respekt inte värderas lika högt. Kvinnorna i prostitutionen ses som en vara som männen har rätt att köpa och göra vad de vill med. Detta är enligt Lernestedt och Hamdorf varken önskvärt eller rimligt i ett modernt samhälle och kan därför utgöra ett intresse som är värt att skydda genom en kriminalisering.⁴⁴

---

⁴⁰ Hamdorf, Kai och Lernestedt, Claes, s. 120.

⁴¹ Hamdorf, Kai och Lernestedt, Claes, s. 121.

⁴² Hamdorf, Kai och Lernestedt, Claes, s. 122–123.

⁴³ Hamdorf, Kai och Lernestedt, Claes, s. 120.

⁴⁴ Hamdorf, Kai och Lernestedt, Claes, s. 125.

2.4 Avkriminalisering av förbudet mot köp av sexuell tjänst?

Riksförbundet för hbtqi-personers rättigheter (RFSL) anger i ett remissyttrande till propositionen inför 2005 års sexualbrottsreform att bestämmelsen om köp av sexuell tjänst bör avskaffas.⁴⁵ RFSL anser att en lagstiftning som kriminaliserar sexköp innebär en stigmatisering av grupper som redan är utsatta. Istället förespråkar de en avkriminalisering av förbudet och menar att fokus bör riktas på att instifta bestämmelser som kan skydda de personer som erbjuder sex mot ersättning från att bli utnyttjade.⁴⁶

Även Amnesty International (i fortsättningen Amnesty) och UNAIDS, Förenta nationernas samordnade organ som aktivt arbetar för att bekämpa hiv och aids, ställer sig bakom denna ståndpunkt. Både Amnesty och UNAIDS menar att de prostituerade har mänskliga rättigheter som åsidosätts i och med den nuvarande lagstiftningen, exempelvis rätten till alla människors lika värde. Precis som RFSL, anser Amnesty och UNAIDS att en avkriminalisering av förbudet mot köp av sexuell tjänst på ett bättre sätt kan värna om de prostituerades intressen än vad kriminaliseringen gör. De anser att lagarna bör utformas på ett sätt så att de skyddar de prostituerade mot att utsättas för våld och övergrepp samt för människohandel.⁴⁷

---

⁴⁵ Prop. 2004/05:45, s. 103.

⁴⁶ <https://www.rfsl.se/verksamhet/halsa-sexualitet-och-hiv/rfsl-om-sex-mot-ersattning/>, (besökt: 2020-12-08).

⁴⁷ <https://www.amnesty.se/om-amnesty/amnesty-international-sverige/uttalanden-och-remissvar/uttalande-om-amnesty-international-policy-om-staters-ansvar-att-respektera-skydda-och-uppfylla-manskliga-rattigheter-dem-som-saljer-sex/>, (besökt 2020-12-08), och UNAIDS, Guidance Note on HIV and Sex work, s. 6.

3 Våldtäkt

Våldtäktsbrottet har genomgått ett flertal förändringar under årens lopp. I takt med att samhället har utvecklats har synen på våldtäkt, och även synen på de skyddsintressen som ligger till grund för lagstiftningen förändrats. Det kommande avsnittet redogör för den process som leder fram till att brottsbestämmelsen har den lydelse den har idag, samt för utvecklingen av de skyddsintressen som ligger till grund för gällande rätt.

3.1 Våldtäktsbrottets utveckling genom tiden

3.1.1 En historisk tillbakablick

Våldtäkt har alltid betraktats som ett mycket allvarligt brott. Långt tillbaka i tiden ansågs våldtäkt dock inte vara en kränkning mot den utsatta kvinnan, utan sågs som en kränkning mot fadern som gick miste om en dotter att gifta bort, på grund av att hon vid övergreppet ansågs ha förlorat sin ära, eller mot maken som berövades ensamrätten på sin hustru.⁴⁸

Före 1700-talet fanns ett krav att kvinnan behövde uppvisa fysiska skador för att det skulle kunna bevisas att hon utsatts för en våldtäkt. Detta krav försvann vid införandet av 1734 års lag. Vid denna tidpunkt var hon var dock tvungen att anmäla brottet direkt, annars, om kvinnan var gift, sågs våldtäkten som ett sedlighetsbrott och istället för att få upprättelse för det brott som kvinnan utsatts för dömdes istället kvinnan för otrohet mot sin man. När brotten kom att regleras av 1864 års strafflag var kvinnan tvungen att göra ett ordentligt motstånd mot det våld som utövades mot henne i samband med det sexuella

---

⁴⁸ Sutorius, Helena, s. 32

övergreppet för att det skulle räknas som en våldtäkt. För att ha en chans att lagföra förövaren var det även viktigt att hon ropat på hjälp.⁴⁹

Innan lagreformen 2018, som utgör nu gällande rätt, krävdes det att offret otillbörligt utnyttjades på grund av att denne befann sig i en särskilt utsatt situation eller att det sexuella övergreppet föranleddes av våld eller hot om våld för att det skulle vara fråga om en våldtäkt. Genom 2018 års lagreform infördes ett frivillighetsrekvisit som nu ligger till grund för att straffansvar ska utdömas för ett våldtäktsbrott.⁵⁰

3.1.2 Gällande rätt

Våldtäktsbrottet hittas idag i 6 kap. 1 § BrB och föreskriver att den som genomför ett samlag, eller liknande sexuell handling som med tanke på kränkningens allvar kan jämföras med ett samlag, med en person som inte deltar frivilligt ska dömas för våldtäkt till fängelse i lägst två år och högst sex år. Huruvida ett deltagande är att betrakta som frivilligt eller inte avgörs genom vad som har kommit till uttryck genom ord eller handling eller genom vad som kan ha uttryckts på annat sätt.⁵¹ Det finns tre situationer då deltagandet aldrig kan anses ha varit frivilligt och ett våldtäktsbrott alltid anses föreligga. I den första situationen är deltagandet en följd av våld eller hot om våld eller annan brottslig gärning.⁵² I den andra situationen utnyttjas personen på ett otillbörligt sätt genom att gärningspersonen utnyttjar det faktum att den andra personen befinner sig i ett berusat tillstånd, är medvetlös, har en psykisk sjukdom eller med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.⁵³ I den tredje situationen, då deltagandet aldrig kan anses frivilligt och gärningspersonen gör sig skyldig till våldtäkt, har gärningspersonen allvarligt missbrukat den

---

⁴⁹ Sunnqvist, Martin (2020-10-14).

⁵⁰ Prop. 2017/18:177, s. 22.

⁵¹ 6 kap. 1 § 1 st. BrB.

⁵² 6 kap. 1 § 1 st. 1 p. BrB.

⁵³ 6 kap. 1 § 1 st. 2 p. BrB.

beroendeställning som råder mellan parterna och på så väg förmått den andra personen att delta i den sexuella handlingen.⁵⁴

3.1.2.1 Frivillighetsrekvisitet

Högsta domstolen (HD) har i ett rättsfall, NJA 2019 s. 668, konstaterat att frivillighetsrekvisitet i våldtäktsbestämmelsen ska spegla varje individs rätt till sexuellt självbestämmande. Varje person har med andra ord ensam rätt att bestämma om denne vill delta i en sexuell handling. En person som ställs inför en sexuell invit har inte något ansvar att säga nej om denne inte vill vara med.⁵⁵ Enligt HD ska det faktiska handlandet ligga till grund för bedömningen om frivillighet föreligger eller inte, och inte personens inre inställning.⁵⁶ Eftersom frivilligheten ska bedömas utifrån vad som kommit till uttryck genom ord eller handling eller genom vad som kan ha uttryckts på annat sätt, kan det i en situation där den utsatte personen förhåller sig passivt bli svårt att bedöma om passiviteten är ett uttryck för samtycke, eller en reaktion av att den utsatte blir handlingsförlamad på grund av rädsla. För en person som av rädsla fryser till och förlorar sin handlingsförmåga, menar HD att passiviteten talar för att deltagandet inte är frivilligt. I vissa lägen kan dock passivitet tolkas som ett samtycke, men enligt HD är utrymmet för den tolkningen begränsat. HD fastställer slutligen att en helhetsbedömning måste göras i varje enskilt fall för att avgöra om deltagandet i en sexuell handling har varit frivilligt eller inte.⁵⁷

Frivillighetsrekvisitet innebär att den initiativtagande personen har ett ansvar att försäkra sig om att den andra personen samtycker till den sexuella handlingen. Det finns med andra ord ett krav på aktsamhet. Därför faller det

---

⁵⁴ 6 kap. 1 § 1 st. 3 p. BrB.

⁵⁵ Punkt 14 i HD:s domskäl i NJA 2019 s. 668.

⁵⁶ Punkt 15 i HD:s domskäl i NJA 2019 s. 668.

⁵⁷ Punkt 15 i HD:s domskäl i NJA 2019 s. 668.

sig naturligt att inte bara uppsåtligt föranledda våldtäkter leder till straffansvar, utan att även ett oaktsamt agerande ska leda till ansvar.⁵⁸

3.1.2.2 Oaktsam våldtäkt

I samband med lagändringen 2018 infördes brottet oaktsam våldtäkt i 6 kap. 1 a § BrB. För att göra sig skyldig till oaktsam våldtäkt krävs, utöver ett samlag eller liknande sexuell handling som med tanke på kränkningens allvar kan jämföras med ett samlag, att gärningspersonen har varit *grovt oaktsam* i förhållande till omständigheten att den andra personen inte har deltagit frivilligt.⁵⁹

Det finns två former av oaktsamhet: medveten oaktsamhet och omedveten oaktsamhet. Vid medveten oaktsamhet har gärningspersonen insett att det finns en risk att en följd kommer att inträffa i och med handlandet, men till skillnad från likgiltighetsuppsåt – då gärningspersonen är likgiltig inför riskens förverkligande, vilket är tillräckligt för att dömas för uppsåtlig våldtäkt – är gärningspersonen vid medveten oaktsamhet enbart likgiltig inför risken men inte inför följderna av dess faktiska förverkligande. Om gärningspersonen hade förstått att följderna skulle inträffa hade denne låtit bli att utföra gärningen. Om gärningspersonen istället borde ha förstått, eller haft skälig anledning att anta, att handlingen skulle kunna leda till en viss följd så föreligger omedveten oaktsamhet. I detta fall anses gärningspersonen ha agerat oaktsamt om denne genom att tänka efter, genom att undersöka andra alternativ eller genom att vara mer uppmärksam skulle ha avstått från gärningen.⁶⁰ I NJA 2019 s. 668 konstaterade HD att både medveten och omedveten oaktsamhet kan betraktas som grov oaktsamhet och därmed leda till straffansvar enligt 6 kap. 1 a § BrB.⁶¹

---

⁵⁸ Prop. 2017/18:177, s. 23.

⁵⁹ Prop. 2017/18:177 s. 84.

⁶⁰ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 314–316.

⁶¹ Punkt 20 i HD:s domskäl i NJA 2019 s. 668.

3.2 Det skyddsvärda intresset

3.2.1 En historisk tillbakablick

Under 1800-talet ansågs sexualbrotten utgöra ett brott mot den allmänna moralen och ordningen. Fram till 1864 års strafflag sågs våldtäktsbrottet som ett egendomsbrott. En kvinnas sexualitet ansågs tillhöra mannen och om kvinnan utsattes för en våldtäkt ansågs det utgöra en kränkning mot den utsatta kvinnans make eller fader. Genom 1864 års strafflag ändrades synen på våldtäktsbrottet. Det sågs nu som ett brott mot den enskildes frihet och det var kvinnans frihet som ansågs vara det skyddsvärda intresset bakom lagstiftningen. Våldtäktsbrottet placerades i kapitlet för sedlighetsbrott. Vid införandet av 1965 års brottsbalk sågs våldtäktsbestämmelsen över. Synen på vad som utgjorde det skyddsvärda intresset ändrades och den sexuella integriteten hamnade i fokus.⁶²

Några år senare tillsattes en kommitté med uppdrag att utvärdera sedlighetsbrotten. Samhällets syn på sexualitet hade förändrats och var inte längre lika tabubelagd. Betänkandet som lades fram 1976 möttes av stark kritik. Kommittén förespråkade att våldtäktsbrottet skulle dömas lindrigare än exempelvis rån, om kvinnan på något sätt kunde anses ha medverkat till övergreppet. Förslaget stoppades av kvinnoorganisationer samt flera remissinstanser som ansåg att förslaget var kränkande ur ett kvinnoperspektiv. En ny kommitté tillsattes, vars arbete till slut ledde fram till 1984 års ändring av brottsbalkens kapitel om sexualbrott.⁶³ Innan dess lades fortfarande stor vikt vid huruvida kvinnan på något sätt uppmuntrat eller bidragit till det sexuella övergreppet och detta ville lagstiftaren ändra.⁶⁴ I förarbetet till 1984 års lag nämns att en kvinna har rätt att säga nej till en sexuell handling och att hennes vilja ska respekteras i varje situation.⁶⁵

---

⁶² Sutorius, Helena, s. 44–46.

⁶³ Sutorius, Helena, s. 48–49.

⁶⁴ SOU 1982:61, s. 29.

⁶⁵ Prop. 1983/84:105, s. 21.

Grunden för det skyddsintresse som ligger bakom dagens lagstiftning lades i samband med lagändringen 1984. Det blev tydligt att skyddsintresset som var menat att skydda den kroppsliga integriteten även skulle omfatta kvinnor.⁶⁶

3.2.2 Gällande rätt

De intressen som ligger till grund för det oaktsamma våldtäktsbrottet enligt dagens lagstiftning speglar de skyddsintressen som ligger till grund för majoriteten av sexualbrotten i 6 kap. BrB, nämligen varje individs rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.⁶⁷ Ett sexuellt övergrepp medför alltid att den personliga integriteten kränks och föranleder således att lagstiftning som avser att skydda den personliga integriteten är befogad.⁶⁸

Vid sexualbrottsreformen 2018 utökades våldtäktsbrottet med ett frivillighetsrekvisit och ett oaktsamhetsansvar för att skyddet för personers rätt till personlig och sexuell integritet samt sexuellt självbestämmande skulle stärkas ytterligare. Situationer som tidigare föll utanför lagstiftningens tillämpningsområde, exempelvis då målsäganden utsattes för ett sexuellt övergrepp men det varken förekom våld eller hot om våld och målsäganden inte heller bedömdes befinna sig i en beroendeställning eller annan särskilt utsatt situation, kan nu tack vare frivillighetsrekvisitet och oaktsamhetsansvaret fångas upp av lagstiftningen och förövarna kan hållas straffrättsligt ansvariga.⁶⁹

Till skillnad från brottet köp av sexuell tjänst anses våldtäktsbrottet i högsta grad utgöra ett brott mot person. Rättskränkningen riktar sig direkt mot den personen som utsätts för den sexuella handlingen. Det medför att personen som utsätts för brottet har rätt att bli betraktad som målsägande i en rättegång, vilket i sin tur medför ett starkare skydd för personen och en rad rättigheter.⁷⁰

---

⁶⁶ Sutorius, Helena, s. 49.

⁶⁷ Prop. 2017/18:177, s. 23.

⁶⁸ Prop. 2004/05:45, s. 156.

⁶⁹ Prop. 2017/18:177, s. 19.

⁷⁰ SOU 2001:14, s. 287.

Vid köp av sexuell tjänst anses inte den prostituerade som offer och har ingen möjlighet att bli betraktad som målsägande eftersom brottet riktar sig mot allmänheten, såvida den prostituerade inte samtidigt utsatts för andra brottsliga handlingar.⁷¹

---

⁷¹ SOU 2001:14, s. 309.

4 Analys och slutsatser

Idag råder det ingen tvekan om att en kvinna som utsätts för en våldtäkt är ett offer och att skulden för gärningen ska tillfalla gärningspersonen. Det har genom historien inte alltid varit en självklarhet. Förr i tiden, när kvinnan ansågs vara sin faders eller makes egendom, utgjorde våldtäkten en kränkning mot fadern eller maken och inte gentemot kvinnan. Våldtäkten sågs inte som ett brott mot kvinnans rätt till sin egen integritet, varken personlig eller sexuell sådan, och ännu mindre som ett brott mot hennes rätt till sexuellt självbestämmande, eftersom även kvinnans sexualitet tillhörde hennes förmyndare. Detta beror på att våldtäkten utgjorde ett brott mot den allmänna moralen och den allmänna ordningen. I takt med att samhället utvecklades och synen på sexualitet moderniserades, utvecklades även våldtäktsbestämmelsen och det skyddsintresse som lagstiftningen är avsedd att skydda. Det står numera klart att det är rätten till den personliga och sexuella integriteten samt den sexuella självbestämmanderätten som utgör de skyddsvärda intressena bakom kriminaliseringen av våldtäkt.

I och med införandet av frivillighetsrekvisitet i våldtäktparagrafen finns det inte längre något krav på att våldtäkten måste föregås av våld eller att offret måste befinna sig i en särskilt utsatt situation eller i beroendeställning till gärningspersonen för att det ska vara fråga om våldtäkt. En våldtäkt som sker under dessa förutsättningar kommer alltid att betraktas som en våldtäkt, då frivillighet aldrig kan anses föreligga i dessa situationer. Införandet av frivillighetsrekvisitet innebar även, precis som införandet av oaktsamhetsansvaret, att skyddet för rätten till personlig och sexuell integritet och det sexuella självbestämmandet stärktes ytterligare.

Efter sexualbrottsreformen 2018 uppstod en tydlig koppling mellan förbudet mot köp av sexuell tjänst och det oaktsamma våldtäktsbrottet. En sexköpare som uppfyller kravet på grov oaktsamhet, beträffande det faktum att den prostituerade inte utför den sexuella tjänsten av fri vilja, gör sig skyldig till

brottet oaktsam våldtäkt. Istället för att dömas till 50 dagsböter, om det är ett sexköpsbrott av normalfallet, riskerar sexköparen att dömas till flera års fängelse. Trots att brotten tangerar varandra är det tydligt att de intressen som kriminaliseringarna avser att skydda skiljer sig åt. Lagstiftningen bakom det oaktsamma våldtäktsbrottet värnar om varje individs rätt till personlig och sexuell integritet samt om den sexuella självbestämmanderätten, medan det är klarlagt att prostitutionslagstiftningen grundar sig på att skydda allmänna intressen.

Tanken bakom att kriminaliseringen av sexköp endast ska omfatta köp av sexuella tjänster och inte försäljning av detsamma var att prostituerade ska ha en möjlighet att söka hjälp för att ta sig ifrån prostitutionen utan att behöva uppge sin medverkan i en kriminell verksamhet och därmed riskera repressalier. Detta resonemang framställer prostitutionen som något hemskt som samtliga involverade vill bort ifrån, vilket i sin tur ger sken av att den prostituerade är ett offer. Att måla upp den prostituerade som ett offer blir i det här fallet anmärkningsvärt ur två aspekter.

För det första finns det en möjlighet att en del av de prostituerade faktiskt trivs med sin sysselsättning och inte skulle byta arbete om de fick chansen. Att göra denna grupp till offer är därför inte rätt, utan snarare mycket förödmjukande och bygger istället på den stigmatisering som redan råder över prostitutionsvärlden. För det andra; även om det finns prostituerade som trivs med vad de gör, består majoriteten av de prostituerade av utsatta kvinnor som mer än gärna skulle vilja ändra på sin situation om de hade möjlighet. Den dystra sanningen är även att en del av de prostituerade är personer som tvingats eller lurats in i verksamheten och inte har någon möjlighet att ta sig där ifrån. Trots att de prostituerade målas upp som offer – och i många fall lever upp till denna bild – ämnar lagstiftningen inte att skydda denna grupp. Lagstiftningen, som vi kan se genom förarbetena, ämnar att skydda allmänna intressen. Vilka allmänna intressen som åsyftas är dock något oklart.

Lernestedt och Hamdorf har en teori om att all lagstiftning i slutändan värnar om allmänna intressen och att det därför är väsentligt att klargöra *varför* en kriminalisering grundas på ett allmänt intresse. Rättssystemet och dess lagar kan anses vara upprättade i syfte att vidmakthålla en allmän ordning i samhället och för att dess invånare ska veta hur de ska förhålla sig till varandra. Alla brott som begås kan därför anses rubba den allmänna ordningen på ett eller annat sätt, varför jag är beredd att hålla med Lernestedts och Hamdorfs resonemang om att all lagstiftning till slut riktar sig mot samhället. I förarbetena till sexköpslagen nämns endast att prostitutionen leder till problem för såväl de prostituerade som är verksamma i prostitutionen, som för samhället i stort, då prostitutionen anses ha ett nära samband till andra kriminella verksamheter. Utifrån de studier som gjorts inför denna uppsats är jag därför även beredd att hålla med om att lagstiftaren tycks ha missat att ange *varför* det föreligger ett allmänt intresse i att bekämpa prostitutionen och att detta *varför* är viktigt för att förstå tanken bakom kriminaliseringen samt för att lagstiftningen ska anses befogad.

Lernestedt och Hamdorf anger att en tänkbar orsak, som kan förklara att det finns ett allmänt intresse i att bekämpa prostitutionen, är att gatuprostitutionen drabbar de som bor och rör sig i det område där prostitutionen bedrivs, vilket skapar en allmän oordning. Både prostitutionsutredningen och Levy och Jakobsson är överens om att gatuprostitutionen minskade kraftigt i slutet av 1990-talet. Om det beror på införandet av sexköpslagen eller att teknikens utveckling tog fart och en stor del av sexförsäljningen flyttades till internet är dock svårt att avgöra. Troligen är det precis som Levy och Jakobsson antyder en kombination av båda företeelserna. Argumentet att prostitutionen bidrar till en så pass markant oordning i samhället att det krävs en kriminalisering för att sätta stopp för verksamheten kan möjligen ha varit hållbart i slutet av 1990-talet då gatuprostitutionen var relativt hög. Men eftersom majoriteten av prostitutionen idag bedrivs via internet kan argumentet inte längre anses hållbart, då problemet inte kvarstår i samma utsträckning.

Att prostitutionen har en strak koppling till andra kriminella verksamheter och går hand i hand med missbruksproblematik är två andra intressen som lyfts fram som tänkbara skäl bakom kriminaliseringen av sexköp. Jag anser dock, i likhet med Lernestedt och Hamdorf, att konsekvensen av att använda kriminalisering av sexköp som medel för att råda bot på andra kriminella verksamheter blir något underlig. Även om koppleri, narkotikahandel och människohandel kan anses ha en nära koppling till prostitutionsvärlden och det säkerligen förekommer en del missbruk i prostitutionsverksamheten, så hamnar prostitutionen och de prostituerade i skymundan om kriminaliseringen av sexköp ska användas för att sätta stopp för andra kriminella verksamheter. Om dessa runtomliggande kriminella aktiviteter orsakar så pass mycket problematik att lagstiftaren finner det nödvändigt att införa annan lagstiftning för att komma till rätta med problemen, är det nog hög tid att se över dessa lagstiftningar var för sig.

Slutligen nämner Lernestedt och Hamdorf att prostitutionen ger upphov till en förvrängd kvinnosyn. De menar att det ligger i allmänhetens intresse att upprätthålla en jämställd människosyn, och att detta intresse är tillräckligt skyddsvärt för att ligga till grund för kriminaliseringen av sexköp. Jag anser förvisso att en jämställd människosyn definitivt är ett intresse som är värt att skydda och som även ligger i allmänhetens intresse att skydda, men jag anser, precis som Lernestedt och Hamdorf att det verkliga skyddsintresset bakom kriminaliseringen av sexköp bör vara den personen som befinner sig i prostitutionen.

Till skillnad från våldtäktsbrottet som är ett brott mot person och där offret är bärare av skyddsintresset, behöver den prostituerade inte nödvändigtvis ses som ett offer för att vara berättigad skydd i form av strafflagstiftning. De prostituerade skulle kunna skyddas på ett sådant sätt att deras verksamhet kan skötas på ett så säkert sätt som möjligt och säkerställa att de inte blir utnyttjade eller utsatta för våld eller övergrepp. Ett sätt att göra detta möjligt är genom en avkriminalisering av förbudet mot köp av sexuell tjänst, vilket Amnesty, RFSL och UNAIDS är förespråkare för. En sådan

avkriminalisering skulle, precis som organisationerna menar, kunna öppna upp möjligheten för lagstiftaren att införa andra bestämmelser som på ett bättre sätt kan skydda de personer som säljer sex mot ersättning från att bli utnyttjade. En avkriminalisering av sexköpsförbudet skulle också kunna medföra att stigmatiseringen kring prostitutionen minskar, vilket också skulle gynna de som befinner sig i prostitutionen. Vilka övriga konsekvenser en avkriminalisering av sexköpsförbudet skulle leda till är dock svårt att avgöra inom ramen för denna uppsats.

Eftersom förbudet mot köp av sexuell tjänst och det oaktsamma våldtäktsbrottet angränsar till varandra är det dock möjligt att anta att det skyddsintresse som ligger till grund för våldtäktsbrottet faktiskt omfattar även de situationer då en sexköpare gör sig skyldig till oaktsam våldtäkt. I dessa situationer kommer den prostituerade att betraktas som ett offer i våldtäktsbrottets mening och ha rätt till det skydd och de rättigheter som följer av rollen som målsägande. Skyddsintresset bakom våldtäktsbrottet fångar då upp de situationer där den prostituerade utnyttjas mot sin vilja eftersom händelsen kommer att betraktas som en oaktsam våldtäkt, förutsatt att gärningspersonen uppfyller kravet på grov oaktsamhet.

Avslutningsvis kan det konstateras att skyddsintresset bakom förbudet mot köp av sexuell tjänst å ena sidan anses otillräckligt och en aning förlegat. Medan våldtäktsbrottet och skyddsintresset bakom dess lagstiftning har genomgått ett flertal förändringar genom åren, ser lagstiftningen, och motiven bakom kriminaliseringen, av förbudet mot köp av sexuell tjänst i princip likadana ut idag som för 22 år sedan när kriminaliseringen kom till. Det skulle därför vara av stort intresse att, genom en ny prostitutionsutredning, se vilka intressen dagens samhälle anser att kriminaliseringen bör skydda. Å andra sidan kan lagstiftningarna och de skyddsintressen som ligger till grund för förbudet mot köp av sexuell tjänst och våldtäktsbrottet – tack vare införandet av frivillighetsrekvisitet och det oaktsamma våldtäktsbrottet som möjliggör att sexköpsituationen omvandlas till ett oaktsamt våldtäktsbrott och därmed

omfattar situationen då en prostituerad utnyttjas mot sin vilja – anses komplettera varandra väl.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Direktiv

Kommittédirektiv 1993:31 *Utredning om prostitution i Sverige*

Kommittédirektiv 2008:44 *Utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst*

Propositioner

Prop. 1983/84:105 *Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten)*

Prop. 1988/89:124 *Om vissa tvångsmedelsfrågor*

Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*

Prop. 2004/05:45 *En ny sexualbrottslagstiftning*

Prop. 2017/18:177 *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*

Statens offentliga utredningar

SOU 1982:61. *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp*

SOU 2001:14. Del 2 *Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor*

SOU 2010:49. *Förbud mot köp av sexuell tjänst – En utvärdering 1999–2000*

SOU 2013:38. Del 1 *Vad bör straffas?*

SOU 2016:42. *Ett starkt straffrättsligt skydd av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m.*

Litteratur

Tryckt material

Asp, Peter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, upplaga 2:8, Iustus förlag, Uppsala 2013

Bexar, Mikaela, Karnov lagkommentar, 6 kap. 1 a § BrB not 305 och 6 kap. 11 § 2 st BrB not 353

Hamdorf, Kai och Lernestedt, Claes, *Sexköpskriminaliseringen – till skydd av vad? – del II*, Juridisk Tidskrift, nr 1 2000/01, s. 111–131

Heidenborg, Mari, *Vad bör straffas?* SvJT 2013 s. 301–113

Holmström, Charlotta, RFSU – *Förbud mot köp av sexuell tjänst i Sverige – en kunskapsöversikt om avsedda effekter och oavsedda konsekvenser*, publicerad 2015-02-02

Jakobsson, Pye och Levy, Jay, *Sweden's abolitionist discourse and law: Effects on the dynamics of Swedish sex work and on the lives of Sweden's sex workers*, Criminology & Criminal Justice, 2014, Vol. 14(5), s. 593–607

Lennartsson, Rebecka, *Mamsell Bohmans fall – Natlöperskor i 1700-talets Stockholm*, Stockholmia, Stockholm 2019

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne material, metod och argumentation*, 3:e upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm 2015

Sutorius, Helena, *Bevisprövning vid sexualbrott*, 2:a upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm 2014

UNAIDS/09.09E/JC1696E, *Guidance note on HIV and sex work*, Joint United Nations Programme on HIV/AIDS and World Health Organisation 2009

Internet

Amnesty International, <https://www.amnesty.se/om-amnesty/amnesty-international-sverige/uttalanden-och-remissvar/uttalande-om-amnesty-international-policy-om-staters-ansvar-att-respektera-skydda-och-uppfylla-manskliga-rattigheter-dem-som-saljer-sex/>, (besökt: 2020-12-08)

Riksarkivet, <https://riksarkivet.se/reglementerad-prostitution>, (besökt: 2020-12-27)

RFSL, <https://www.rfsl.se/verksamhet/halsa-sexualitet-och-hiv/rfsl-om-sex-mot-ersattning/>, publicerad 2019-10-28, (besökt: 2020-12-08)

Övrigt

Sunnqvist, Martin, *Straffrättsliga perspektiv*, föreläsning under kursen Rätts historia med komparativ rätt vid Lunds universitet 2020-10-14

Rättsfallsförteckning

NJA 2001 s. 527

NJA 2019 s. 668